

KASTAMONU'DAN GELİP GEÇEN İKİ FRANSIZ GAZETECİ

Madame Berthe Gaulis ve Jean Chiquelin

Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA ESKİ *

Millî Mücadele yıllarında Ankara'nın dışarıyla olan bağlantısı, daha ziyade İnebolu üzerinden sağlanmıştır. İstanbul tarafından yola çıkanlar; vapurla önce İnebolu'ya gelmişler, buradan Kastamonu'ya geçerek Ankara'ya gitmişlerdir. Dönüşlerinde de yine aynı yolu izlemişlerdir. Bu sebeple çok sayıda yerli ve yabancı şahsiyet Kastamonu'da konaklamak durumunda kalmıştır.

Kastamonu'dan gelip geçenler arasında Fransız Union gazetesi siyasî muhabiri Berthe Gaulis ile Petite Parisienne gazetesinden Jean Chiquelin adında iki Fransız gazeteci de bulunmaktadır. Bunlar, ülkemiz lehinde yazı yazdıkları için, hükümetimiz tarafından özel olarak izlenmiş ve kendilerine yardımcı olunmuştur.

İmparatorluğun son dönemlerinde, daha ziyade Fransızlar'ın Türkiye'ye geldikleri görülmektedir. Le Temps gazetesini temsilen Georges Gaulis, 1896 yılında eşi Berthe ile beraber İstanbul'a gelmiştir. Ülkemiz lehinde yazılar yazan bu gazeteci, 1912 yılında ölmüş ve İstanbul'da Feriköy mezarlığına gömülmüştür.¹ Eşi Berthe Gaulis, Türkiye'de doğan kızıyla yalnız kalmış ve geçim sıkıntısı yüzünden kocasının mesleğine devam etmiştir. Ancak Fransa'nın, I. Dünya Savaşı'nda, ülkemiz aleyhindeki tutumu bu dost gazeteciyi üzmüş ve onu ülkesine dönmek zorunda bırakmıştır.

Berthe Gaulis, 21 Eylül 1919 günü, Köstence'den bir Romen vapuru ile İstanbul'a gelmiş ve Anadolu'ya geçerek olayları yerinde incelemek istemiştir. O zaman Tefik Rüştü Aras ile tanışmış ve onun vasıtasıyla Ekim

---

* Gazi Üniversitesi, Kastamonu Sağlık Meslek Yüksek Okulu Müdürü.

¹ Şevket Rado, "Atatürk'e Hayran Olan Bir Fransız Kadın Gazeteci: Berthe Georges Gaulis", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 39, Sayı: 1-4 (Temmuz 1980-Eylül 1981), s. 65.

ayında Eskişehir'e giderek Ali Fuat Paşa ile görüşmüştür.² Kasım ayında da Konya'ya geçmiş ve Refet Paşa ile tanışarak bilgi almıştır.³ Onun Türkiye hakkındaki ilk yazısı 11 Kasım 1919' da Journal de Debat gazetesinde yayınlanmıştır.

Anadolu'ya yaptığı bu seyahatten sonra İstanbul'a dönen Berthe Gaulis, 16 Mart 1920'de, şehrin İngilizler tarafından işgaline de tanık olmuştur.⁴ Daha sonra ülkesine gitmiş; orada, Fransız devlet adamlarına ve kamuoyuna Türkiye'nin haklı davasını anlatmıştır. Hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla 1920 yılının Haziran ayında İngiltere'ye gitmiş ve İngiliz devlet adamlarıyla Türkiye hakkında görüşmeler yapmıştır.

Berthe Gaulis, Millî Mücadele'nin İslâm dünyasındaki yankılarını öğrenmek üzere bu kez Şam'a giderek incelemeler yapmış ve tekrar ülkesine dönmüştür.

Berthe Gaulis, 1921 yılının Mart ayı sonlarına doğru, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere yine Türkiye'ye gelmiştir. Önce İstanbul'a uğramış, oradan vapurla Antalya'ya gitmiş; sonra Burdur üzerinden Afyonkarahisar'a geçmiştir. 16 Nisan 1921 günü askerî bir trenle Eskişehir'e hareket etmiş ve İsmet İnönü ile görüşmüştür. Bu seyahatinde, yol güzergâhında bulunan cepheleri de gezmiştir. Ayrıca Bilecik'e kadar gidip gelmiştir. İsmet Paşa, kendisiyle özel olarak ilgilenmiş ve gereken bilgileri vermiştir. Eskişehir'den sonra Ankara'ya gelerek, on gün kadar burada kalmış; Mustafa Kemal Paşa ile uzun uzun konuşma fırsatını bulmuştur. Ankara'da İngiliz casusu Mustafa Sagir'in mahkemesini de izlemiştir.⁵ Mustafa Kemal Paşa, onun Türk dostu olmasından dolayı kendisine çok yakınlık göstermiş, haklı mücadelemizi anlatmıştır. Hatta ayrılırken serzenişte bulunarak şunları söylemiştir:

"Niçin gidiyorsunuz? Bugün aramızda yegâne bağı siz teşkil ediyorsunuz ve bu bağın ne kadar faydalı olduğunu da görüyorsunuz. Yakında memleketinize döneceksiniz. Ve öbür arkadaşlarınız gibi siz de bizi anlamayacaksınız".

2 Berthe G. Gaulis, *Çankaya Akşamları* (Çev. Füzûzan Tekil), İstanbul, 1983, s. 101.

3 Berthe G. Gaulis, a.g.e., s. 117.

4 Berthe G. Gaulis, a.g.e., s. 101.

5 Berthe G. Gaulis, a.g.e., s. 195.

Fransız gazeteci, 10 Mayıs 1921 günü, hüzünlü bir şekilde Mustafa Kemal Paşa'ya veda ederek Ankara'dan ayrılmıştır.⁶

Berthe Gaulis, 11 Mayıs 1921 Çarşamba günü geç saatlerde Kastamonu'ya gelmiş ve aynı akşam saat dokuzda Gençler Kulübü'nün⁷ daveti üzerine bir sohbet toplantısına katılmıştır. Buradaki konuşmasında siyasi konulara girmekten kaçınmıştır. Buna mukabil Türkiye hakkında son derece güzel izlenimlerle ülkesine dönmekte olduğunu ve Fransa'ya vardığında kamuoyunu daha iyi aydınlatacağını söylemiştir. Onun basına yansıyan sözleri şu şekildedir :

"Fransa'ya avdet eder etmez, efkâr-ı umumiyyeye biraz daha tenvir edeceğimi ümit ediyorum. Müşâhedelerim, muhtelif cephelerde gördüğüm asâr-ı intizam bana Türkler'in pek meşru davalarında muvaffak olacakları hakkında sarsılmaz bir kanaat verdi. Yedi, sekiz aylık hazırlıktan mütevellid seferberlik şâyân-ı hayrettir. İşlerde o derece intizam ve sürat var ki her halde pek tecrübekâr mahir eller tarafından idare edildiğine hükmetmek zaruridir. Dâvâ-yı millî için her tarafta bir şevk, hâşiş ve faaliyet görülüyor. Nazar-ı dikkatimi celb eden bir mesele, Anadolu'daki feyz-i berekettir. Mahsûlât-ı zirâîyyeniz sizin için pek şâyân-ı itimat bir derecededir. Açlık tehlikesi karşısında olmayan Türkler, her türlü vesait ile düşmana karşı kahramancasına mukabele etmektedir. Görüştüğüm herkes neticeden ümitvardır. Benim de kanaatim, haksız bir işgal ile memleketinize giren düşmanın hâib ü hâsır, az bir zamandan sonra çekilmeye mecbur olacağı merkezindedir".

Orada bulunanlar, kendisinin birkaç gün daha Kastamonu'da kalmasını istemişlerdir. Ancak Berthe Gaulis, bunun mümkün olmadığını ifade ederek gösterilen ilgiye teşekkür etmiş ve şunları söylemiştir:

6 Şevket Rado, a.g.e., s. 63-72.

7 Kastamonu çevresinde ilk gençlik yuvası 27 Temmuz 1919'da İnebolu'da "İnebolu Gençler Mahfili" adıyla kurulmuştur. Kastamonu Gençler Kulübü ise 1920 yılının Ocak ayında faaliyete geçmiştir. Kulüp, Millî Mücadele süresince merkez güç durumunda olmuş; sünnet düğünlerinden çeşitli eğlencelere, konferanslara ve bilimsel toplantılara varıncaya kadar yoğun çalışmalar yapmıştır. Özellikle Mustafa Necati'nin İstiklâl Mahkemesi başkanı olduğu 1921-1922 yıllarında daha etkili hizmetler yaptığı görülmektedir. Kulüp mensupları, "Kastamonu'da Gençlik" adıyla 17 Ekim 1920 tarihinden itibaren 18 sayı devam eden (son sayı 30 Haziran 1922) bir dergi çıkarmışlardır. Dergide edebî, sosyal ve kültürel ağırlıklı yazılara yer verilmiştir. Tanınmış edebiyatçılarımızdan Orhan Şaik Gökyay'ın, "Vehbi Şaik" ve "H.Şaik" adıyla yedi şiiri burada yayımlanmıştır.

"Bu misafirperverliğinize çok teşekkür ederim. Anadolu'nun her köşesinde bu âlicenap hisse şahit oldum, izâz ve ikrâm edildim. Her türlü esbâb-ı istirahatım temin edildi. Kastamonu'da kalamayacağıma müteessifim. Vakitler çok kıymettardır. Bir an evvel memleketime dönmek, orada neşriyatım ile ifâ-yı vazife etmek mecburiyetindeyim. Herhalde Türkiye hakkında, harekât-ı milliye hakkında pek iyi ihtisâsat ile avdet ettiğime emin olunuz. Esasen Fransa'da dâvâ-yı meşrûanız hakkında efkar-ı umumîye pek teveccühkârdır. Hükûmetten ziyade halk bu millî hareketi anlamış ve hüsn-i telâkki etmiştir. Rivayetten ziyade kendi müşâhedesine inanan Fransızlar, tıpkı Türkler gibi her şeyi kendi gözüyle görmek, imân etmek ister. Ben geldim, gördüm. Pek haklı davanızda muvaffak olacağımıza, Yunanlılar'ı memleketinizden sürüp çıkaracağımıza iman ettim".

Burada, Fransız kamuoyunun bizim millî davamızı anladığı ve haklı gördüğü; buna karşılık, Fransız Hükûmeti'nin, meseleyi kendi halkı kadar anlayamadığı konusunda bir eleştiri de dikkatimizi çekmektedir.

Berthe Gaulis, gençlerin sevimli kabûllerinden dolayı güzel hatıralar kalacağını söylemiş ve gazeteci iken ölen eşinin mesleğini anlatmıştır. Hak ve hakikatin tezâhürü için tarafsız yazı yazdığını ve insanlığa hizmet eden yayıncılık anlayışı ile vicdânî bir görev yaptığını ifade etmiştir. Gençler Kulübü'nün üye sayısını, çalışma şekillerini, üyelerin Fransızca'yı ne derece bildiklerini sormuş ve daha sonra oradakilere veda ederek ayrılmıştır.⁸

Berthe Gaulis, 12 Mayıs 1921 günü, mihmandarı Yzb. Fazıl Bey ile beraber Mekteb-i Sultânî'yi ziyaret etmiştir. Sınıfları gezmiş, öğrencilere Fransızca sorular sormuştur. Son sınıfta tarih dersini dinlerken, 318 numaralı Ekrem Yâver adındaki öğrenciye; "Sevr Muahedesi hakkında ne düşünüyorsunuz diye sormuştur. Öğrenci, bu soruya akıcı bir Fransızca ile son derece mükemmel bir cevap vermiş ve şunları söylemiştir:

"Sevr Muahedesi kadar ağır şerâiti hâiz, bir milletin hakk-ı hayatına suikast eden öldürücü bir muâhedeye tarih-i cihanda hiç tesadüf etmedik. Kabiliyet-i tatbikiyyesi olmayan bu muâhedenin her halde tâdil edileceğine ümitvar bulunuyoruz. Yalnız hakk-ı hayat ve hürriyet isteyen milletimizin

⁸ Açlıksöz gazetesi, 12 Mayıs 1337 (1921), Sayı: 183; "Madam Gaulis ile Bir Mülâkat", Kastamonu'da Gençlik Dergisi, Sayı: 15 (Mayıs 1337).

istiklâl için nasıl fedakârlıkta bulunduğunu bizzat gördünüz Madam. Yedi asırdan beri hür ve müstakil olarak yaşayan Türk, millî gayenin istihşâli için azamî mesaide kusur etmeyecektir. Biz hepimiz bu uğurda seve seve ölmeye âmâdeyiz".⁹

Berthe Gaulis, öğrencilerde gördüğü metanetten, millî ülküye bağlılıklarından ve Fransızca'ya olan hâkimiyetlerinden dolayı memnun kalmış ve okul müdürü Şükrü Bey'i tebrik etmiştir.

Berthe Gaulis, mihmandarlarıyla birlikte 13 Mayıs 1921 Cuma günü Kastamonu'dan İnebolu'ya hareket etmiştir. O yıllarda Kastamonu ile İnebolu arasındaki mesafe iki gün sürmektedir. İnebolu'dan veya Kastamonu'dan hareket edenler, Küre yakınlarındaki Ecevit geçidinde bulunan hanlarda konaklamak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle Berthe Gaulis de Ecevit'teki İsmail Çavuş'un hanında yatmıştır.

Yakup Kadri'nin ifadesine göre, İsmail Çavuş 70 yaşlarında ve olgun bir kişiliğe sahiptir. Berthe Gaulis hana vardığında kendisini mükemmel bir şekilde ağırlamış; hatta gece su ısıtıp eliyle odasına götürmüş ve misafirin banyo yapmasını sağlamıştır. Şüphesiz ki, İsmail Çavuş bu konuda daha önceden bilgilendirilmiştir. Fransız gazeteci, kendisine gösterilen ilgiden son derece memnun kalmıştır. Ayrılırken İsmail Çavuş'a kartını vermiş ve üzerine de "Buradan geçecek bütün yolculara İsmail Çavuş'un Ecevit'teki otelini tavsiye ederim" diye yazmıştır.

14 Mayıs akşamı İnebolu'ya gelen Berthe Gaulis, birkaç gün vapur beklemek zorunda kalmış ve 19 Mayıs 1921 günü Gülhan vapuru ile İstanbul'a ulaşmıştır. Aynı vapura, Kâzım Karabekir Paşa'nın adamlarından bin kadar kişi de binmiş ve bunlar İstanbul'un çok yakın bir iskelesinde motorlarla karaya çıkarılmıştır.¹⁰ İstanbul'a vardığında gazeteciler, kendisinden mülâkat istemişlerse de, o bunu kabul etmemiş ve bir an önce ülkesine dönmek arzusunda olduğunu ifade ederek şunları söylemiştir:

"Mülâkat vermeyeceğim. Yalnız şunu kaydediniz ki, Anadolu seyahatimden fevkalâde mütehasis olarak avdet ediyorum. Bütün gör-

⁹ "Madam Gaulis ile Bir Mülâkat", *Kastamonu'da Gençlik Dergisi*, Sayı: 15 (Mayıs 1337).

¹⁰ Berthe G. Gaulis, a.g.e., s. 157.

düklerimi Paris'te yazacağım. Anadolu'daki vatandaşlarınız hak için vuruşuyorlar ve mutlaka kazanacakları kanaatindeyim. İstanbul'da kalamayacağım. Zaten çok geciktim. Orada iki aydan beri beni bekliyorlar. Bir an evvel düşündüklerimi yazmak için sabırsızlanıyorum".¹¹

Madam Gaulis'den bir gece sonra, 14 Mayıs 1921 günü Yakub Kadri de İnebolu'dan Kastamonu'ya hareket etmiş ve Ecevit'teki İsmail Çavuş'un yanında konaklamıştır.¹² İsmail Çavuş, bir gece önce misafir ettiği Fransız gazeteciden söz etmiş, gece yarısı su ısıtıp odasına götürdüğünü, kendisine özel ilgi gösterdiğini uzun uzun anlatmıştır. Berthe Gaulis'nin kartını da gururlu bir şekilde göstermiş ve "Bak şurada ne yazıyor, oku da anla" demiştir. Yakup Kadri, bayan gazeteciye niçin bu kadar ilgi gösterdiğini sormuştur. İsmail Çavuş şu cevabı vermiştir:

"Ne yapayım, emir emir üstüne geldi. Müfettişmiş dediler. Bizim için çalışıyormuş, memlekete gidince rapor verecekmış".

Yakup Kadri de İsmail Çavuş'tan memnun kalmış ve şunları yazmıştır:

"Anadolu'da yolculuk etmemiş bir adam için İsmail Çavuş'un misafirhanesinin kıymeti sonradan anlaşılıyor. Kastamonu ve Ankara gibi vilayet merkezlerinde bile bu otelin bir mislini daha bulmak kabil değildir... İsmail Çavuş, Ecevit vadisinde çam ağaçları arasındaki inzivâsında yalnız çorba pirişmekle ve yatak sermekle meşgul değildir. Aynı zamanda memleketin ümranlı işleriyle de alâkadardır. Göğsünün üstünde bir maarif maddalyası taşır".¹³

Berthe Gaulis, Fransa'ya döndükten sonra milletimizin haklı mücadelesini anlatmış ve bir Türk dostu olarak yazı yazmıştır. Hatta Fransız Mareşali Lyautey ile temas kurarak Fransa'nın Türkiye'ye destek vermesini istemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, zaman zaman Fransız gazeteciye mektuplar yaz-

¹¹ Açıksöz gazetesi, 25 Mayıs 1337, Sayı: 194.

¹² Açıksöz gazetesi, 16 Mayıs 1337, Sayı: 186. Gazetede ki haberden anlaşılırdığına göre Yakup Kadri ile beraber Yeni Gün'den Feyzi Bey ve kütüphaneci Sudi Bey de Kastamonu'ya gelmiştir. Açıksöz onların gelişlerini çok küçük bir haber halinde vermiştir.

¹³ Yakup Kadri, "İlgazın Eteklerinde", Açıksöz gazetesi, 12 Temmuz 1337, Sayı: 232.

miş ve yürütülen mücadele hakkında bilgi vermiştir. Sakarya Savaşı'nın bütün şiddetiyle devam ettiği 5 Eylül 1921 günü yazdığı mektupta, harbin safahatını anlatmış ve onu Türkiye'ye davet etmiştir. Bu mektupta M. Kemal Paşa şunları yazmıştır :

" Madam,

Sevimli mektubunuz, bana verdiğiniz haberler ve Fransa'ya henüz dönmeyen hakikat ve adalet adına açtığımız cesur ve takdire değer mücadeledeniz için teşekkür ederim.

Bu vesile ile, herşeyden önce, hakkımızı korumak, cesur ve talihsiz milletimin, hiçbir vicdan azabı duymayan ve insanlık duygusundan yoksun kişiler tarafından yapılan tecavüz yüzünden katlandığı müthiş acıları bütün dünyaya duyurmak için sarfettiğiniz enerji karşısında ne kadar minnettar kaldığımı bildirmek isterim. Haklı davamıza sizin gibi ateşli ve samimi savunucuların kazandırdığı mânevî zaferin değerini pek çok takdir etmekteyiz.

Şu son iki ayın olaylarının ana hatlarını tabî biliyorsunuz. Temmuz ayının yarısında Yunanlılar, 1918 ilk baharında Almanlar'ın yaptığı gibi bir ilerleme kaydettiler. Kendilerine çok pahalıya mal etmeye süratle çalışıyorlar. Bu ilerlemenin sonunda Millet Meclisi üç aylık süre için memleketin askerî kuvvetlerinin yüksek komutasını, ilgili Anayasa ile tasarrufumda bulunan bütün hakları ve lüzum görüldüğü takdirde kuvvetlerimizin sayısını azamî hadde çıkarmak yetkisini bana vermişti. Halen genel karargâhımda bulunmakta ve Ağustosun ikinci haftasından beri kesin olarak yenmek ümidi ile yeni bir saldırıya geçmiş olan Yunanlılarla savaşmaktayım. Onbeş günden beri devam etmekte olan korkunç bir savaş, kızgın saldırıları tamamen püskürtülen Yunanlılar'ın takatten düşmesi ile biteceği benziyor. Askerlerimizin kahramanlığı ve bütün milletin takdire değer bir sadakatle bana yaptığı noksansız yardımdan kuvvet alarak, saldırganı memleketimden kovacağımı kuvvetle ümit etmekteyim. Temmuz ayındaki ilerleme sırasında düşmanın işgal ettiği bölgelerin, sizin dört ay büyük bir cesaretle gezmiş olduğunuz bölgeler gibi aynı katliâma ve yakıp yıkılmaya uğratıldıklarını size söylemeye bilmem lüzum var mı? Her tarafta cinayet, yangın, yağma ve düşmanların sefilâne geri çe-

kilmeleri... Senelerce ve belki de asırlarca Anadolu bu alçaklığın hatırasını ve bunları yapanlara karşı duyduğu derin kını muhafaza edecektir.

Aramıza, kızınız Matmazel Gaulis ile beraber gelmek arzusunda olduğunuzu bana bildirdiler. Böyle yorucu ve zor bir seyahati bir daha göze aldığınız takdirde sizin ve Matmazel'in burada en büyük memnuniyetle karşılanacağınızdan emin olabilirsiniz.

Sizi yakında Anadolu'da görmek ümidi ile en iyi hislerimin ifadesine inanmanızı rica ederim".¹⁴

Berthe Gaulis muhtemelen, Mustafa Kemal Paşa'nın dâvetini de dikkate alarak İtalyan vapuru Celio ile 4 Kasım 1921 günü İstanbul'a gelmiştir.¹⁵ Dört gün kadar burada kaldıktan sonra, Erzurum Milletvekili Celâlettin Arif Bey'le beraber 9 Kasım 1921 günü İnebolu'ya gelmiş ve 10 Kasım 1921 günü de Kastamonu'ya hareket etmiştir. Burada Celâlettin Arif Bey ve Esat Paşa ile aynı evde misafir edilmiştir.

Açıksöz muhabiri, Celâlettin Arif Bey ile uzun bir mülâkat yapmıştır. Bu konuşma esnasında Berthe Gaulis de bulunmuştur. Mülâkat bitince muhabir, Fransız gazeteciden bir demeç almak istemiş ve bunun için Celâlettin Arif Bey'den aracı olmasını istemiştir. Ancak Berthe Gaulis beyanat vermemiştir. Açıksöz bu konuda şunları yazmıştır:

"Evvelce gelip geçerken de biliyorduk ki aziz Madam gazetelere mülâkat vermekten pek müstenkiftir. Bu istinkâfında bu sefer tabî muasır olmakla beraber kadınlığa has ince bir nezâketle mâzeretinin sebebini bildirdi: 'Benim düşündüklerimi yalnız Kastamonu değil, bütün Anadolu bilir' dedi".

Açıksöz, İstanbul'dan geçerken gazeteci Velit Bey'in de Berthe Gaulis'den bir demeç rica ettiğini, ancak bunu kabul etmediğini belirtmiş ve "O, bize bir şey söylememekle beraber biz, Madam'a Anadolu namına şükranımızı bildirdik", diye yazmıştır. Yazının devamında, Türk dostu denildiğinde bugüne kadar hep Piyer Loti'nin akla geldiğini, bundan sonra ise Türk mühibbesi olarak Berthe Gaulis'nin de hatırlanacağını ifade etmiştir.

¹⁴ Şevket Rado, a.g.e., s. 73.

¹⁵ Açıksöz gazetesi, 8 Teşrinisâni 1337, Sayı: 330; Berthe G. Gaulis, a.g.e., s. 160.

Söz konusu görüşme muhtemelen 11 Kasım 1921 Cuma günü sabahleyin yapılmıştır. Aynı gün öğleyin Op. Dr. Cemil Bey bir öğle yemeği vermiş ve misafirler yemekten sonra Ankara'ya hareket etmişlerdir. ¹⁶

Berthe Gaulis, yaklaşık 40 gün kadar Ankara'da kalmış; Mustafa Kemal Paşa tarafından özel olarak misafir edilmiş ve hatta ikametine bir köşk ayrılmıştır. 21 Aralık günü Hamdullah Suphi ve Ruşen Eşref ile konuşarak Türkiye hakkında bilgi almıştır. ¹⁷ Bu arada Refet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ile de görüşmüştür. Ayrıca onun, ülkemiz lehindeki çabalarını dikkate alan TBMM, kendisine teşekkür etmiştir. ¹⁸

Berthe Gaulis, Ankara'daki temaslarını tamamladıktan sonra, 26 Aralık 1921 günü Sivrihisar'a gitmiş ve oradan da ertesi gün İsmet Paşa ile beraber Akşehir'e geçmiştir. Burada çeşitli incelemelerde bulunmuş; hatta kız mektebini ziyaret etmiş ve gördüğü memnuniyeti samimi bir şekilde dile getirmiştir. 27 Aralık günü, Türkiye'de edindiği izlenimleri, İsmet Paşa'nın karargâhından Fransız gazetelerinden Le Temps, Le Matin ve Information'a telgrafla bildirmiş ve halkta gördüğü metaneti anlatmıştır. ¹⁹ Hatta bu telgrafları çekmeden önce İsmet Paşa'ya da göstermiş ve uygun olup olmadığını sormuştur. Paşa hiçbir müdahalede bulunmamış ve ne görmüşse onları yazmasını istemiştir.

28 Aralık 1921 günü, Konya'da yayınlanan Babalık gazetesi muhabiri Sami Reşat, Fransız gazeteci ile Akşehir'de bir mülâkat yapmış ve ona çeşitli sorular sormuştur. Babalık gazetesinde yayınlanan bu mülâkat daha sonra Açığsöz gazetesi tarafından da aynen iktibas edilmiştir. Söz konusu mülâkat şu şekildedir :

"... İlk seyahatinizdeki intibaâtınızı Fransız gazetelerinden naklen gazetelerimizde büyük bir memnuniyetle okuduk. Son müşâhedât ve ihtisâsâtınızı sormaklığıma müsaade eder misiniz?"

- Evvelce başlamış olduğunu gördüğüm şeyleri bugün ikmal edilmiş bir halde buluyorum. Birinci intibaât ile son müşâhedâtım arasındaki en eâlib-i

16 Açığsöz gazetesi, 13 Teşrinisâni 1337, Sayı: 333.

17 Berthe G. Gaulis, a.g.e., s. 5.

18 Şevket Rado, a.g.e., s. 75.

19 Berthe G. Gaulis, a.g.e., s. 141-142.

dikkat nokut şudur. Türk milleti bugünkü işlerin mahiyet ve kıymetini tamamıyla anlamıştır. Ve şimdi -vaktiyle bizim büyüklerimizle yaptığımız gibi- halk büyük kumandanlarıyla beraber çalışıyor. Bu ittihat ve tesanüt, Türk'ün en birinci âmîl-i muvaffakiyet ve muzafferiyeti olduğuna kaniim. Mühim bir cihet de büyük kumandanların yekdiğerine karşı muhabbet ve hürmetle, halka karşı da samimi alâka ve vaziyetleridir. İnebolu, Ankara, Akşehir'den Mersin'e kadar gideceğim. Oralarda göreceğim hal, edineceğim fikir de şüphesiz aynıdır. Bütün bu ahenk, mesai ve faaliyet ispat ediyor ki, Türk milleti istiklâl-i tâme lâyük ve müstehaktır. Fransız milleti bunu temin ve takviyeye şiddetle arzukeştir. Bilmelidir ki, Fransız-Türk itilâfı hükûmetlerin eseri değildir. Bunu bütün halk istemiştir. Bizim için en ziyadê bâis-i memnuniyet olan şey, burada harp devam etmekle beraber, iktisâdî, medenî, içtimâî mesâil ve hususâtın ihmal edilmemesidir.

- *Neşriyatınızın diğêr Avrupa şehirlerindeki tesiri acaba ne derecededir?*

- Bilhassa Amerika'da tercüme ve dikkat-i mahsusa ile takip olunuyor. Geçen defa (Ankara'da On Gün) serlevhasıyla yazdığım makale, (Türkler hakkında en hakiki ve doğru malûmat) diye teknil Amerika'da tercüme edilerek elden ele dolaşmıştır. Diğêr Avrupa şehirlerinde de kâfi derecede icrâ-yı tesir ettiğini zannediyorum.

- *Seyahatiniz yalnız müşâhedâtınızı kayıt ve tesbit için midir?*

- Benim en büyük kuvvetim serbestiyetimdir. Eğêr vazife ve memuriyetim olsaydı tabî böyle serbest söyleyemezdim. O vakit memleketim namına takip edilecek bir siyasetim olurdu. Paris'te benim siyasete (Berthe Gaulis Siyaseti) derler. Yani hususi ve liberal bir siyasettir. Şu ciheti kemâl-i fahr ile söylerim ki, Paris'te muhtelif mahfilde birçok dostlarım, birçok rical ile münasebetim vardır. Avdette bunlara, Türk dostlarımın meziyet ve gayretlerini uzun uzadıya anlatacağım. Ben, büyük Türk dostlarımın itimâd-ı tamına mazharım. Benim samimiyetimi anladıkları için emniyet ve itimatlarını benden dirig etmiyorlar. Ankara'da bana dedikleri, "Daima mezâyâ ve mehâsinimizden bahsediyorsun, biraz da bizi kritik ediniz!". Samimiyetle söylüyorum ki, çok dikkat ettim, çalıştım. Şâyân-ı takdir mühim bir hata göremiyorum. Bu sözlerim dostlarıma hoş görünmek

için söylenmiş değildir. Meşhudâtımın hakiki ve samimi bir netice ve hülâsâsıdır. İnsan böyle itimada mazhar olup bütün hakikatleri açıkça görünce onu müdafaadan başka yapacak bir şey göremiyor. Hiç vazife-i resmîyem olmayıp daima istiklâl fikrimi, serbesti-i mesleğimi muhafaza ettiğim için Paris'te bütün mahâfil ve makamâta girer, çıkar ve her şeyi münakaşa edebilirim. Ve yine onun içindir ki, bu derece kuvvet ve cesaretle beyanat ve mütalâatta bulunuyorum.

- *Avrupa'daki cereyanlara nazaran müsâlemet-i umumîyenin kariben tesisini zannediyor musunuz?*

- Evet, bunu zannediyorum. En anud düşmanlarınız bile bugün sulh olmak çaresini düşünüyorlar. Bunu teshil ve temin edecek sizin itidal ve basiretinizdir, azim ve metanetinizdir.

- *Akşehir'e ilk defa geliyorsunuz. Memleketimiz hakkında ihtisâsâtınızı sorabilir miyim?*

- Çok güzel bir şehirdir. Bilhassa ilk baharın burada ne kadar lâtif ve rûh-nevâz olacağını tahayyül ediyorum. Ahali çok çalışkandır. Çarşıda şâyân-ı dikkat bir faaliyet gördüm. Bugünkü ahval ve şerâit içinde kolay olmayan intizam ve nezâfet hassaten takdir ve tebriğe lâyıktır. Biraz evvel inâs mekteplerini gezdim. Mini mini yavruların zekâ-yı masumânesini, muallime hanımların mesâi-yi ismetkârânesi beni fevkalâde mesut ve mesrûr etti. Benim de çocuklarım var. Böyle yetiştirebilmek için ne kadar zahmet ve dikkat sarf edebilmek lâzım geldiğini takdir ederim. Hanımların vatanperliğini de çok severim. Diyebilirim ki, muharebeyi kazanmakta Türk kadınlığının mühim bir hisse-i şerefi vardır. Bundan, biz Fransız kadınları da kendimize büyük bir gurur ve iftihar pâyesi ayırıyoruz. Bunları Paris'te de söyleyeceğimi ilâve etmeliyim."

Mülâkat burada bitmiş ve Fransız gazeteciye sigara ve kahve ikram edilmiştir. Fırsattan istifade eden muhabir soru sormaya yine devam etmiştir:

- *Memleketimizde işgal sahasına dahil olmayan mahallerde dahi Avrupa'daki gibi muhteşem binalar, ma'mur şehirler, muntazam yollar,*

medenî müesseseler görmüyorsunuz. Bilâkis harabelere, perişânîlere, sefaletlere şâhit oluyorsunuz.

- Sözüünüzü ikmal etmeden söyleyeyim ki, bu kadar muharebelerden, bu derece meşakkat ve mahrumiyetlerden sonra, Avrupa'da hiçbir kimse, Türkler'deki bugünkü zindegî ve metâneti asla tasavvur edemezdi.

- Bu kabahatin Türk milletinde olmadığını zannedirim ki takdir edersiniz. Asırlardan beri mefkûresiz, programsız, gayesiz olarak yalnız kendi zevki ve istirahatini düşünen, memleket ve milletle alâkadar olmayan dâre-i mutlakaya aittir. Buna mütevâlî muharebeleri, felâketengîz muhâceretleri de ilâve ederseniz bu ahvâl-i elemiyeyi tabîî görürsünüz. Mamâfih şimdi milletimiz hâkimiyet ve istiklâl-i tamına iktisab etmiştir. Bugünkü gavâil-i hâriciye Türk'ün mukavemet-i azimkârânesiyle mündefi' olduktan sonra milletimiz şâhrâh terakki ve temeddünde geniş ve seri hatvelerle ilerleyecektir. Bu emelin husulü için, öteden beri feyz ve irfan vatanımız olan Fransa'nın kıymettar müzâheretinden istifâde edeceğiz. Bu hususta âlicenâp Fransızlar'ın dirig-i himmet etmeyeceğini şüphesiz addediyoruz.

- Bunları tamamıyla biliyoruz. Bundan sonraki ziyaretlerimde Türkiye'de sulh, saadet ve refah tesis etmiş olduğumu göreceğime sizin kadar kanaatim vardır. Şunu ez-dîl ü cân temenni ederim ki, harpten sonra da bugünkü vahdet ve muhabbet bâki olsun. Emin olunuz, Fransızlar her türlü muâvenete daima âmâdedir".²⁰

Berthe Gaulis, Akşehir'den sonra Konya'ya geçmiş ve orada eşraftan Mustafa Efendi adında bir kişinin evinde ağırlandı. Burada Vali Galip Bey, şehrin ileri gelenleriyle birlikte Fransız gazeteci onuruna bir akşam yemeği vermiştir. Madan Gaulis, daha sonra Mersin'e geçmiş ve buradan da ülkesine dönmüştür.

Berthe Gaulis'in, ülkemiz hakkında yazdığı kitaplardan bazıları şunlardır: Bunlardan **Le Nationalisme Turc (Türk Milliyetçiliği)** adlı eserinde 1919-1921 yılları arasında Türkiye'de gördüklerini anlatmıştır. 1922 yılında yayımladığı **Ankara-İstanbul-Londra** adlı eserinde ise daha çok İngilizler'in Orta Doğu politikası hakkında bilgiler vermiştir. 1924 yılında

²⁰ Açıksöz gazetesi, 23 Kânunusâni 1338 (1922), Sayı: 393.

da *Le Nouvelle Torquie* (*Yeni Türkiye*) adlı eserini yayınlamıştır. **Çankaya Akşamları**, adlı eserinde ise Türkiye intibalarını yazmıştır.

Berthe Gaulis'in, 1924 yılından sonraki hayatı bilinmemektedir. Şevket Rado, makalesinde Türk dostu gazetecinin, muhtemelen Lozan barış görüşmelerine de katılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Ancak onun 1924 sonrasındaki hayatı hakkında bir bilgiye sahip olamadığını; hatta bu konuda Ankara'daki Fransız Kültür Merkezi'ne başvurmasına rağmen bilgi alamadığını belirtmiş ve üzüntüsünü dile getirmiştir.²¹

Sözünü edeceğimiz diğer Fransız gazeteci, Petite Parisienne siyasî muhabiri Jean Chliquelin ise muhtemelen 26 Mart 1922 günü İnebolu'ya gelmiştir. Onunla birlikte Fransız Dış İşleri Bakanlığı Müsteşarı Emile Oblain, Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Grandelisee ve Fransa Maden Mektebi Başmühendisi Grandemanne de gelmiştir.²²

İnebolu Belediye Başkanı Hüseyin Bey, misafirler onuruna 12 kişilik bir ziyafet vermiştir. Yemekte İstiklâl Mahkemesi üyesi Benizâde Hamdi Bey ile kaymakam ve ilçenin eşrafı hazır bulunmuştur. Burada Jean Chliquelin bir konuşma yapmış, gördüğü memnuniyeti dile getirmiş ve ecnebi bir ülkede olmasına rağmen hiç yabancılık çekmediğini söyleyerek teşekkür etmiştir. Belediye Başkanı Hüseyin Bey de kendisine teşekkür etmiş; insanlık hizmetini yerine getirdiklerini, özel bir muamele yapmadıklarını söylemiştir.²³

Jean Chliquelin, yanında Relande adında bir kişiyle beraber 29 Mart 1922 günü Kastamonu'ya gelmiştir. O da Berthe Gaulis gibi, ülkemiz lehinde fikirler taşıdığı için özel ilgi gösterilmiş ve Benizâde Hamdi Bey kendisini misafir etmiştir. Aynı akşam çok sayıda kişi, kaldığı eve giderek hoş geldin demiştir.

Jean Chliquelin, 30 Mart 1922 günü şehirde bazı ziyaretlerde bulunmuştur. Önce Mekteb-i Sultânî'ye gitmiştir. Öğrencilerle Fransızca konuşmuş ve yazı yazdırmıştır. İmlâlarının hatasız olmasına hem hayret

21 Şevket Rado, a.g.e., s. 77.

22 Kastamonu gazetesi, 1 Nisan 1338, Sayı: 2445.

23 Açıksoz gazetesi, 29 Mart 1337, Sayı: 449.

etmiş, hem de memnun olmuştur. Okula veda ederken, yabancı bir memleket okulunda, kendi lisanlarının böyle ilerlemiş olmasından dolayı duyduğu sevinci dile getirmiş ve teşekkür etmiştir.

Daha sonra Dârülmualimat'a (Kız Öğretmen Okulu) gitmiştir. Fransızca öğretmeni Madame Poupere, öğrencilerin Fransızca'ya henüz yeni başladıklarını söylemiştir. Burada da kızlara yazı yazdırılmıştır. Öğrenciler, söylenenleri yanlışsız olarak yazmışlardır. Ayrıca Fransızca şiirler söylenmiş ve sorulan sorulara yine Fransızca cevaplar verilmiştir. Jean Chiquelin, gördüğü manzaradan son derece memnun kalmış ve şunları söylemiştir:

"Memleketinizde Fransızca'nın bu kadar ehemmiyetle okutulmasına; gerek erkek ve gerek kız talebelerde gördüğüm zekâ ve kabiliyete mütehayyirim. Yükselmek isteyen bir Türk kadınlığı olduğunu Paris'e anlatacağım".

Bu arada, Riyazülbenat ve Rüştîye mekteplerine de gidilmiştir. Bu okullarda kız öğrenciler İzmir ve İnönü hakkında şiirler okumuşlardır. Şiirler Hamdi Bey tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir.

Jean Chiquelin, Memleket Hastahanesi'ni de ziyaret etmiştir. Koğuşları, ameliyathaneyi, laboratuvarı, eczahaneyi, mutfak vb. yerleri gezmiştir. Baştabib Adil, Op. Dr. Cemil Şerif ve Dr. Zekâi Beylerden bilgi almıştır. Hekimler, kendi uzmanlık alanlarına giren konularda Fransızca konuşarak bilgi vermişler ve soruları cevaplandırmışlardır. Jean Chiquelin, doktorların bu durumuna hayret etmiş ve kendisini, Fransa'daki hastahanelerde sandığını söyledikten sonra hastahänenin şeref defterine şunları yazmıştır:

"Pek sevimli ve pek aziz rehberler ortasında Kastamonu Hastahanesini bir ziyaret hâtırası. Samimi hürmetler. Petite-Parisienne gazetesi muharrir-i siyâsisi Jean".

Jean Chiquelin, daha sonra Kastamonu Belediyesi'ni ziyaret etmiştir. Bu sırada istinaf âzâsından Abidin Bey ile ülkelerine gitmekte olan Afgan Sefareti Müsteşarı Muhammed Gülhan Hazretleri de belediyeye gelmiştir.

Müsteşar, Fransız gazeteciye, Afganistan'ın her zaman Türkiye'ye bağlı olduğunu, Türkiye'nin dostuna muhabbet, düşmanlarına hasım olduklarını; TBMM'nin, Fransa ile yaptığı anlaşmanın Afganistan'da memnuniyetle karşılandığını söylemiştir.

Bu konuşmaya Jean Chiliquelin cevap vermiş ve Fransa'nın, Türkiye'nin dostu olduğunu, bu konuşmayla Türkiye sayesinde Afganistan'ın da dostluğunu kazandığını diplomatik bir lisanla ifade etmiştir. Ayrıca, Adana'dan dönen her askerin, sözlü ve yazılı olarak Türkiye'den memnulukla söz ettiğini söylemiştir. Fransız gazeteci, Kastamonu'nun elektrik meselesinin çözüme kavuşturulması için, ilgili firmalara mektup yazılması konusunda aracı olabileceğini de belirtmiştir. Orada bulunan kişilerle, Kastamonu hakkında sohbet edilmiş ve konuşmalar, Belediye Başkanı Dr. Fazıl Berkı Bey²⁴ tarafından Fransızca'ya çevrilmiştir.²⁵

Jean Chiliquelin, belediyeden sonra, Açıksöz gazetesini de ziyaret etmiş ve çalışmalar hakkında bilgi almıştır. Esasen Açıksöz gazetesi, Kastamonu'daki aydınların devamlı bulunduğu bir karargâh konumunda olmuştur. Bundan dolayı Kastamonu'dan gelip geçen önemli şahsiyetler, Açıksöz'e uğramak lüzumunu her zaman hissetmişlerdir.

Fransız gazeteci, aynı gün Himâye-i Etfal Cemiyeti'ni ziyaret etmiş ve 25 lira bağışta bulunmuştur. Bu davranışından dolayı Açıksöz gazetesi aracılığıyla kendisine teşekkür edilmiştir. Cemiyet başkanlığının basına yansıyan teşekkürü şu şekildedir :

"Petite Parisienne gazetesi muhabiri Jean Chiliquelin tarafından cemiyetimize yirmibeşbin lira teberru edilmiştir. Mümâileyhin bu teberruât-ı hayırperverânesi şâyân-ı şükran görülmüş olduğundan alenen teşekkürâtımın iblâğına gazetenizi tavassut eylerim".²⁶

24 Dr. Fazıl Berkı Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarından. Alman ordusundaki sağlık teşkilâtını incelemek üzere 1911 yılında bir grup arkadaşıyla birlikte Berlin'e gönderilmiştir. Orada Donanma Cemiyetinin şubesi kurulmuş ve kendisi bunun fikir babalığını yapmıştır. Mütarekeden sonra İngilizler tarafından Malta'ya sürülmüştür. 1 Kasım 1921'de sürgünden dönmüş, 1922 yılı Şubat ayında yapılan seçimlerde Kastamonu Belediye Başkanı olmuştur. Almanca, İngilizce ve Fransızca bilmektedir. Köroğlu ile Açıksöz gazetelerinde çok sayıda şiir ve makalesi yayımlanmıştır. Daha sonraları milletvekili olmuştur.

25 Açıksöz gazetesi, 2 Nisan 1338, Sayı: 452.

26 Açıksöz gazetesi, 10 Nisan 1338, Sayı: 459.

Jean Chiliquelin, 31 Mart 1922 günü, İçel Mebusu Rasim Bey ile birlikte Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etmiştir.